

РОДИНА

Въжжена линия „Боровец“ — „Ястребец“ — стр. 6

Пред манастирските руини — стр. 8

Сам (Снимка: Т. Гашипар, Румъния) — ФИАП-80 — стр. 18

ЛОВ В МИКУМИ МАФИЯТА
ЦАРОВЕТЕ НА БЕЗТЕГЛОВНОСТ
ТА ЗЕМЯ НА ГРАДОВЕ ТЮ

БЪЛГАРИЯ — ЗЕМЯ НА ГРАДОВЕ

МАГДАЛИНА СТАНЧЕВА

СНИМКИ: НИКОЛА ДАСКАЛОВ

Там, където преминават и се засичат пътища, където се докосват континенти, където е границата на различни природни условия, още от най-древни времена никнат поселения с пазари и работилници, там става обмен и се установяват връзки. Нивите и пасищата са по-настрана, защото кръстопътищата не са спокойни места за земеделеца и скотовъда. Но земеделските заселища се съгъстяват около оживените тържища, където винаги има какво да се обмени. Постепенно се изгражда гъста селищна мрежа, в която градовете са естествени центрове на икономическото, обществено и културно развитие.

Такава земя е България — земя на градове. Тя лежи в орбитата на една от най-активните зони на нашата планета — Средиземноморието. Капризно огънатата линия на крайбрежието му, многобройните острови, които скъсяват разстоянието земя-земя, са родили бляскави цивилизации и са дали на света огромно културно

наследство.

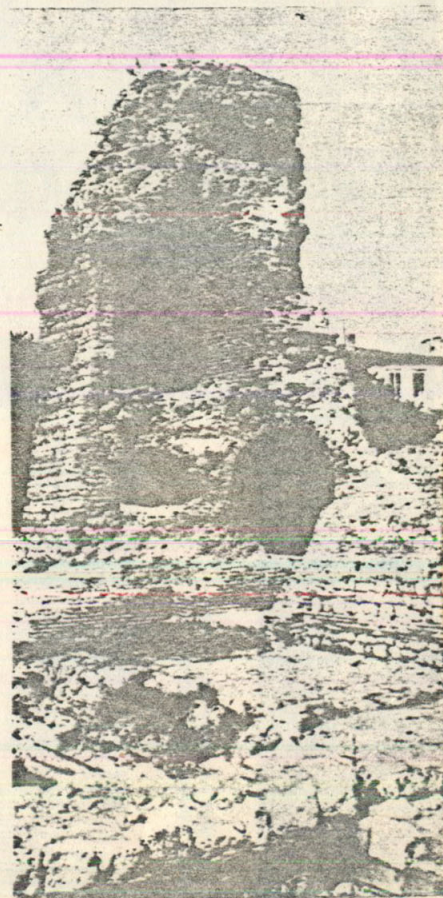
Археологическите изследвания вече са доказали, че нашата страна съвсем не е била само хранителен хинтерланд на техните центрове, а в нея също са процъфтявали оживени средища. Известно е, че от ранната новокаменна епоха до днес тази земя не познава мъртви периоди. Историческото ѝ развитие се отличава с изключителна динамика. Но още твърде рано се създава и затвърдява устойчивостта на градския корен, многовековно и дори хилядолетно съществуване на градовете.

В съвременната гъста мрежа има не малко градове, които са плод на конкретни обществено-икономически условия. Повечето от тях обаче имат стара селищна традиция. Човекът е обитавал това място дълбоко назад във времето. В тази градска мрежа се открояват градовете на всички епохи, градове с много имена, сменявани със смяната на населението. Такива вечни градове са София, Пловдив, Варна, Несебър, Видин,

Силистра, Кюстендил, Стара Загора, Ямбол и още много други.

Селищната традиция в нашите земи е много по-стара от времето, когато се оформят градовете. У нас е запазен най-забележителният в Европа пример — Карановската могила до Нова Загора. Разрезът от върха до основата ѝ преминава през напластяванията от желязната епоха до ранния неолит и обхваща около седем хилядолетия. Това е наистина изумителна последователност на обитаването. Тя не може да бъде случайна, нито може да се обясни само с благоприятните природни и климатични условия. Поколения от обитатели на това място са облагородявали тези условия, подготвяли са земя за обработка, подобрявали са естествените връзки с околността, откривали са изворите, местата за лов, залежите от пластична глина, толкова важни за изработването на домашната посуда.

Римски терми във Варна

Информация за тези и още много необходими за живота знания за района на селището са се предавали от поколение на поколение. Човекът е овладявал все по-пълно околната земя и от този негов опит животът на селището е ставал по-добър. А може би неолитното селище в основата на дългия селищен живот, който ни е оставил 12-метровата Карановска могила, е имало по-особена роля сред останалите селища в тази част на Тракия?

Разбира се, никой не би се осмелил да говори за градове в осмото и седмото хилядолетие преди нашата ера. Но без съмнение развитието на селищата дори в един и същ район не е било равномерно. Някои от тях са добивали голямо значение, свързани са били с някои производства извън земеделието и скотовъдството.

Рационално разпределената урбена площ на някои поселения от следваща енеолитна или халколитна епоха (V—IV хилядолетие пр. н. е.) позволява на някои археолози да употребяват термина „енеолитен урбанизъм“. Откриенията в халколитния некропол при Варна, които основателно предизвикаха истински шок сред

световните среди на археолози, историци и етнологии, повдигат и въпроса за характера на поселенията на хората, които са погребвали тук своите мъртви. Наистина какви са били селищата, чиито обитатели изпълняват толкова сложни погребални ритуали, поставят при погребания златен скиптер, най-деликатно изработени златни предмети, декорирана със злато керамика? С основание се смята, че ключът за разбиране на изумителния възход на това общество са разработените от него медни залежи в Тракия. С медта се търгува нейното масово добиване изисква сложна организация на производството, а това е свързано с много страни на селищното развитие и устройство.

Мнозина изследователи виждат в халколитното население на нашите земи предшественици на траките, праткраки. За следващата бронзова епоха населението може вече съвсем сигурно да се определи като тракийско. В тази епоха именно е дълбокият корен на дълговечните градове по нашите земи.

Идеята за траките се свързва в съзнанието на хората с казанлъжката гробница, с още няколко

великолепни произведения на гробничната архитектура и разбира се, с изумителните творби на тракийската торезтика. Като се изключи Севтополис, градът на цар Севтес, разкопан и потопен на дъното на язовир „Георги Димитров“, ние не познаваме цялостно друг тракийски град, а още по-малко знаем за най-ранните тракийски градове. Всъщност в това е и парадоксът — създадените от траките градове продължават да живеят и до днес. Тракийският град е изчезнал за нас. Той лежи дълбоко под днешна София, под Несебър и Пловдив. Останките от него изплуват над повърхността — сигурни, но фрагментарни доказателства за присъствието му в корена на градското развитие.

И така в началото на градовете по нашите земи стоят траките. Широко наложилото се схващане, че римското завоевание урбанизира тракийската земя, не отговаря на истината. Гръцките колонисти по Черноморието също не са пионери на градостроителството. Археологията все по-уверено доказва, че на мястото на техните полиси отдавна е имало тракийски пристанищни селища, които без съмнение са имали градско устройство, икономика и бит.

За съжаление ядрата на големите тракийски градски центрове ще останат недостъпни за изследване. Археологията изследва крепости и укрепени селища, разположени периферно около тях или още по-далеч, по планинските възвишения. Но дори и в тях находките показват, че градът на траките е една историческа реалност векове преди Рим да завладее тези земи.

И все пак това, което е запазено в нашите земи като антично градско наследство, датира от времето на римското владичество. От началото на нашата ера до създаването на българската държава в VII в., а за някои територии и до началото на IX в. — времето на Крумовите завоевания, т. е. цели осем столетия, градовете на тракийската земя ще се развиват под силното влияние на далечната метрополия, по волята на римските, а после на византийските императори и техните наместници в тези провинции. Без съмнение създадените вече градски традиции са изиграли ролята си. Но строежите на няколко периода се наслаждат върху завареното.

Трудно е да се прецени днес кои от елементите на достигналото до нас антично градско наслед-

наука и живот

ство се дължат на римската урбанистика в тесен смисъл на думата. Освен тракийската традиция през цялото време на „римско“ строителство в тези провинции действа и живото тракийско присъствие. Но трябва да се признае, че построеното в земите на траките през римското владичество е забележителен паметник на европейската цивилизация на епохата, известна в цял свят като римска.

Градът през тази епоха е в привилегировано положение. Той е седалището на властта, своеобразна нейна крепост в една чужда земя. Пътищата, които го свързват,

се усъвършенствуват като връзки, преходи, поддържане и охрана. Градската площ се укрепява, и то неколккратно в течение на вековете. Уличната система се стабилизира и поддържа. Благоустройството е на високо ниво. Особено големи са постиженията във водоснабдителното дело и в каптирането и използването на термални води. Много от българските градове са ползували до Освобождението, а дори и десетилетия след това римските каптажи.

Градът усвоява изцяло своята периферна територия през тази епоха. Изгодните за обработка земи се покриват с мрежа от край-

градски имения. По-богатите се насочват към най-добрите климатични места и очертават „вилните зони“. Те са най-добре изучени около Сердика и Стара Загора, но се откриват и около други големи антични градове.

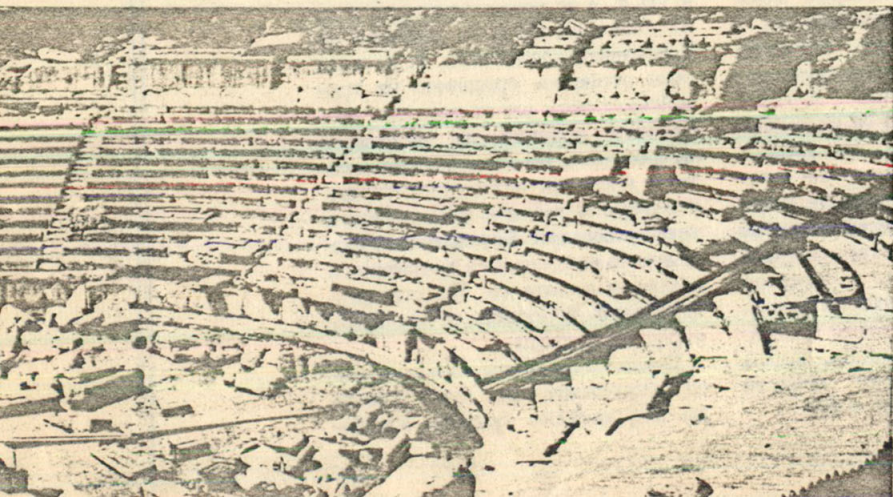
Градският живот в онези столетия формира население с градски традиции. То се свързва с цялото това градско стопанство, създава привички на ползуването и поддържането му. Градската мрежа е гъста: от Видин—Бонония, до Силистра—Дуросторум, цялата верига от по-малки и по-големи градове се редят по Дунава. Същото е положението по Черноморието. Зад Балкана Мизия е осеяна от Монтана при Михайловград до великолешния Никополис ад Иструм недалеч от Велико Търново. В Югозападна България са Сердика, Пауталия, Германия, Никополис на Места, градът под Сандански. В Южна България е Филипопол, Августа Траяна, Августа (при Хисар) и още много други.

В такава „урбанизирана“ земя се създава българската държава. Някои от градовете са позапад-

нали в неспокойните последни столетия, в които Византия все още ги владее, други са още живи византийски центрове. Но държавната организация на млада България създава свои нови столици, такива, каквито ги диктува нейното обществено и икономическо състояние, нейните собствени отдалеч донесени традиции. Това не значи загасване на старите заварени градове. Напротив, младата държава и нейният народ вливат нови жизнени струи в тях, посемат и пригаждат към своята култура завареното наследство.

Мрежата на средновековните български градове се оформя постепенно. От нея отпадат някои сякаш изкуствено създадени по императорска воля градове, като Никополис ад Иструм (в чест на победата на Траян над даките) или Марцианополис, посветен на императоровата сестра Марциана. Но градовете с дълбоко във времето заложено начало са живи и ще надживеят и Средновековието.

През всичките тези епохи градските и граждански традиции са се предавали в тази страна на градове. Те не малко са допринесли за нейното развитие, за устойчивостта на нейната култура, за нейното многообразие.

Пловдив: античен театър